

VILIJĄ RAGAIŠIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

ORCID id: orcid.org/0000-0002-5026-4667

Mokslinių tyrimų kryptys: akcentologija, dialektologija,
etnolingvistika, leksikografija.

DOI: doi.org/10.35321/all89-09

VIETININKŲ KIRČIAVIMO POLINKIAI PIETŲ AUKŠTAIČIŲ ŠNEKTOSE

Accentuation Tendencies of Locative Cases
in the Southern Aukštaitian Subdialects

ANOTACIJA

Remiantis XX a. antrosios pusės – XXI a. pradžios rašytiniais šaltiniais nagrinėjami linksniuojamųjų žodžių vietininkų – vienskaitos ir daugiskaitos inesyvo ir iliatyvo – formų kirčiavimo polinkiai pietų aukštaičių patarmėje. Straipsnyje siekiama synchroniniu požiūriu aprašyti vietininkų kirčiavimo ypatybes, paaiškinti akcentuacijos įvairavimo priežastis, nustatyti toje pačioje šnektose akcentinių variantų turinčių formų arealinį paplitimą. Tyrimas parodė, kad pietų aukštaičių patarmėje vartojamų vietininkų kirčiavimui įtakos turi akcentuacijos analogija, semantika, polinkis į akcentinį variantiškumą ir oksitonezę. Paaiškėjo, kad dvejopai kirčiuojamos vietininkų formos dažniau užrašomos pietvakarinėse ir pietinėse šnektose.

ESMINIAI ŽODŽIAI: pietų aukštaičių patarmė, vietininkas, iliatyvas, inesyvas, kirčiavimo variantas.

ANNOTATION

The study delves into accentuation patterns within the locative cases — singular and plural inessive and illative — in the Southern Aukštaitian dialect. It draws upon written sources spanning the second half of the 20th century to the early 21st century. The article aims to describe the accentuation features of the locative cases from a synchronic perspective, explain the reasons behind accent diversification, and map the areal distribution of accented variants within the same subdialect. The findings reveal that the accentuation of locatives in

the Southern Aukštaitian dialects is influenced by accentuation analogy, semantics, and a tendency for accentual variation and oxytonesis. Interestingly, it emerged that locative forms exhibiting dual stress patterns are more prevalent in southwestern and southern subdialects.

KEYWORDS: Southern Aukštaitian subdialect, locative case, inessive, illative, accent variant.

ĮVADAS

Mokslinėje literatūroje daug dėmesio skirta linksniuojamų žodžių vietininkų vartosenai pietų aukštaičių šnektose aptarti. Dialektologai gana išsamiai išanalizavę inesyvo (vidaus esamojo vietininko) ir iliatyvo (vidaus einamojo vietininko) semantiką, reikšmių neutralizacijos priežastis, formų gramatinės morfemos ir paplitimą patarmės plote (Zinkevičius 1966: 201; 1980: 196–197; 2006: 145–146; LKA III, 48 žml.; Rosinas 1995: 74; Tuomienė 2010: 79–80; Karaciejūtė 2013: 50–51; Leskauskaitė 2016: 242; 2022: 28–32; 77–78; Kardelytė–Grinevičienė 2022: 61–69 ir kt.). Mažiausiai iki šiol tirti vietininkų kirčiavimo polinkiai. Aprašant pietų aukštaičių akcentuacijos sistemą atkreiptas dėmesys tik į šių linksnių formų kirčiavimo variantus¹ ir retesnius vartosenos atvejus (AukT 31; Ragaišienė 2010: 14, 129; plg. dar LKA III 55)².

Tyrimo tikslas, metodai, naujumas ir aktualumas. Tyrimo **tikslas** – sinchroniniu požiūriu aprašyti vietininkų kirčiavimo pietų aukštaičių patarmėje ypatybes, aptarti jų akcentuacijos polinkius. Tyrimo **uždaviniai**: 1) sudaryti tiriamuose šaltiniuose rastų linksniuojamųjų žodžių vietininkų formų sąvadą; 2) nustatyti įvairiai kirčiuojamų formų paplitimo arealus; 3) paaiškinti galimas kirčiavimo variantų egzistavimo priežastis. Atliekant tyrimą remtasi aprašomuoju ir vidinės rekonstrukcijos metodais. Vidinės rekonstrukcijos metodu nustatyti senesni kirčiavimo variantai, paaiškintos galimos tarminių gretybių egzistavimo prielaidos.

Atliktas tyrimas yra naujas ir aktualus. Straipsnyje, remiantis iš viso pietų aukštaičių ploto per daugiau nei 60 metų surinkta medžiaga, pirmą kartą

¹ Lingvistinėje literatūroje įvairiai kirčiuojami žodžiai ir jų formos vadinami *kirčiavimo variantais* (Kardelytė 1975: 11; Zinkevičius 1979: 91 ir kt.), *akcentiniais variantais* (Stundžia 1995: 22), *kirčiavimo gretimybėmis* (Pakerys 1994: 7) arba *kirčiavimo gretybėmis* (Mikulėnienė, Pakerys, Stundžia 2007: 8). Autorė savo darbuose laikosi tradicijos terminus *kirčiavimo (akcentinis) variantas* ir *kirčiavimo (akcentinė) gretybė* vartoti kaip sinonimus (Ragaišienė 2010; plg. dar Stundžia 2009: 66).

² Žaneta Markevičienė mokslinių diskusijų metu yra atkreipusi dėmesį, kad nustatant žodžio kirčiuotę negalima remtis tik vietininkų formomis, nes jų kirčiavimas gali skirtis nuo kitų linksnių formų, t. y. ne visada rodyti akcentinę paradigmą.

aprašomi linksniuojamųjų žodžių vietininkų kirčiavimo polinkiai, pateikiamas toje pačioje šnektoje akcentinių variantų turinčių formų paplitimo žemėlapis. Šis tyrimas pirmiausia turėtų būti aktualus tarmių kirčiavimo polinkių ir akcentuacijos reiškinių kaitos tyrėjams. Tikėtina, kad jis turės ir praktinės naudos tarminių žodynų rengėjams – dialektologams ir leksikografams.

Šaltiniai ir tiriamoji medžiaga. Straipsnyje nagrinėjami duomenys surinkti iš XX a. antrosios pusės – XXI a. pradžios rašytinių šaltinių ir asmeninės kartotekos. Medžiagos pagrindą sudaro XX a. 6–7 deš. parengtų šios patarmės šnektų kalbinių ypatybių aprašų³, išsamiųjų tarminių žodynų (dvitomio *Pietinių pietų aukštaičių šnektų žodyno*, *Druskininkų tarmės žodyno* ir rengiamo *Lenkijos lietuvių šnektų žodyno* kartotekos) ir tarminių tekstų rinkinių (leidinių *Kučių krašto šnektos tekstai*, *Marcinkonių šnektos tekstai*, *Seirijų šnektos tekstai*, *Leipalingio apylinkių tekstai*, *Švendubrės apylinkių tekstai*, *Lietuvių tarmių tekstai 1. Balatna (Varanavas)*, *Ramaškonų šnektos tekstai* ir *Lenkijos lietuvių šnektų tekstai*) duomenys. Į tyrimą įtraukti chrestomatijoje *Lietuvių kalbos tarmės*, *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijoje* ir Žanetos Markevičienės leidinio *Aukštaičių tarmių tekstai* pirmojoje dalyje paskelbtų pietų aukštaičių tarminių tekstų faktai. Taip pat remiamasi *Lietuvių kalbos žodyne*, dialektologų darbuose ir asmeninėje kartotekoje rasta tiriamų šnektų duomenimis⁴. Medžiagos turima iš viso patarmės ploto, bet daugiausia iš pietvakarinės dalies. Apibendrinant surinktus duomenis galima teigti, kad jų pakanka vietininkų kirčiavimo polinkiams pietų aukštaičių patarmėje ištirti. Juolab kad rašytiniai šaltiniai gerai atspindi patarmės akcentuacijos ypatybes.

Tiriamuose šaltiniuose 585 linksniuojamųjų žodžių rasta apie 3300 vietininkų formų (žr. lentelę)⁵. Maždaug pusės žodžių jos užfiksuotos po kelis ar kelio-lika kartų, penktadalio žodžių – tik kartą ar du, plg. *kráutuvé* (1), *kráutuvej* Dbč (PPŽ I 522), BltT 29, SrjT 170, LLŠT 104, Šlk (LLŠŽ K), Rdm, Vs, *kráutuven* DrskŽ 167, Dnv, Kb, Knv (PPŽ I 522), Nmn, Lzd (AukT 184, 196), KčT 165, 168, RamT 135, LpT 166, Dg, Al (LKŽ K), Bd, Rdm, Krkš, *kráutuvėsa* Mrc (PPŽ I 522), KčT 42, Spg (AukT 205), Krkš, *kráutuvėse* LpT 114, Šlvn, Vs / *krautuvėsa* Šlk (LLŠŽ K)⁶, *abíesa* Lš (AukT 224), *atóstogosa* Lš (AukT 220),

³ Rankraščiai saugomi Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos centro Tarmių archyve.

⁴ Iš mokslinių darbų į tyrimą įtraukti autorių užrašyti ar iš garso įrašų surinkti faktai.

⁵ Į šį skaičių neįtrauktos dažnai vartojamos suprieveiksmėjusios iliatyvo formos *laūkan* / *laukañ*, *óran* / *orañ*, *šónan* / *šonañ* ir kt. Neįtrauktos ir šaltiniuose rastos kelios suprieveiksmėjusios aliatyvo formos *namópí*, *namíepi*, *rudeníop* ir kt.

⁶ Dažnai vartojamų žodžių vietininkų formos šnektoje gali būti paliudytos ne vieną kartą.

brudynaĩ ‘nešvarume, purve’ KČT 362, *kiškoj* ‘šlaunyje’ Rdm ir kt.⁷ Apie du trečdalius užrašytų vartosenos atvejų sudaro daiktavardžių vietininkai. Palyginti dažnai šių linksnių formos vartojamos ir įvardžių *kitas*, *-à*, *kokis*, *-ià* / *kókis*, *-ia*, *tàs*, *-à*, *tókis*, *-ià* / *tókis*, *-ia*, skaitvardžių *pirmas*, *-à*, *añtras*, *-à*.

Pietų aukštaičių šnektose vietininkų formų vartosenos polinkiai yra skirtingi (žr. lentelę, plg. Leskauskaitė 2022: 23–24). Daugiausia rasta daiktavardžių, žyminčių negyvuosius objektus, vienaskaitos iliatyvo formų kryptčiai ir vietai reikšti (plačiau žr. ten pat, 28–29). Daugiau nei trečdalį medžiagos sudaro vienaskaitos ir daugiskaitos inesyvo formos. Iliatyvo daugiskaita pietų aukštaičių šnektose vartojama gana retai (žr. lentelę). Tiriamosios medžiagos pagrindas – produktyviųjų *a*, *ia*₂, *ā* ir *ē* kamienų linksniuojamųjų žodžių vietininkų formos.

LENTELĖ. Linksniuojamųjų žodžių vietininkų formų dažnis

Linksnis	Skaičius	Kiekis	Vartosenos pavyzdžiai
Inesyvas	Vienaskaita	652	<i>burnōj, daržē, kaimynystėj(e), vežimūke / vežimūky, vidurỹ, antrōj / antrojē, pirmam̃ / pirmamē, šitōj, šitaĩ</i>
	Daugiskaita	583	<i>akýsa, galvósa, gyvuliúosa, kraujúose / kraujuós, miltuosa, sōduosa / sōduose / sōduos, jaunúosa, jaunósa, antrúosa, antrósa, keturiésa, šitósa, šitúosa</i>
Iliatyvas	Vienaskaita	1910	<i>akiñ, káilin, kepalañ, mėšlynañ, vandeniñ, žiemōn, antrañ, antrōn, šitaĩ, šitōn</i>
	Daugiskaita	145	<i>búlvėsna, durýsna, grikiuosna, šónuosna, paklótysna, rañkosna, rugiúosna, pirmósna, senúosna, šitósna, šitúosna, tokiúosna, tokiósna</i>
Iš viso:		3290	

Užrašyta medžiaga patvirtina dialektologų nustatytus vietininkų formų paplitimo patarmėje arealinius skirtumus (plačiau žr. Leskauskaitė 2022: 28–30). Visame plote vyrauja vienaskaitos iliatyvo formos, greta jų vartojamos inesyvo formos paplitusios nevienodai: pietvakarinėse šnektose jos sudaro ketvirtadalį, pietiniame areale – apie šeštadalį atvejų. Daugiskaitos iliatyvo formos, galima sakyti, jau nevartojamos pietvakarinėje ploto dalyje, tik pavienių atvejų rasta

⁷ Aprašant kirčiavimą transkripcija nėra aktuali, todėl pavyzdžiai teikiami bendrinės lietuvių kalbos rašmenimis (taip išvengiama to paties žodžio ir jo formų pateikimo kelis kartus skirtinga transkripcija). Vietininkų formų priegaidės nurodytos nekoreguotos.

pietiniame areale, kiek geriau ši daugiskaita išlaikyta šiaurinėse ir rytinėse šnekose (plg. ten pat, 29).

VIETININKŲ FORMŲ AKCENTUACIJOS POBŪDIS

Pietų aukštaičių plote daugiau nei pusės linksniuojamųjų žodžių vietininkai kirčiuojami pagal tą patį akcentinį modelį kaip ir kitų linksnių formos – kamiene arba galūnėje, pvz.: *kilpa* (1), *kilpoj* Kb (PPŽ I 494), Krkš, *kilpon* Kb, Knv (PPŽ I 494), Rdm, Lzd, Vs, *kilpose* Pns, Pvl (LLŠŽ K); *miškas* (4), *miškè* Knv, Dbč, Pvč (PPŽ I 662), Brč, Nmn, Lš (LKT 370, 382), Dsm (AukT 168), LpT 99, Ožk, Pns (LLŠŽ K), Bd, Rdm, Vs, Krkš, *miškañ* Knv, Pnč, Kpn, Zrv, Mrc, Dbč, Mst, Knvl, Kb, Mrd (PPŽ I 662–663), Br, Auk, Brč, Prl, Vs, Jvš, Lpl (LKT 361–388), Dsm (AukT 168), SrijT 189, ŠvT 145, Bd, Rdm, Lzd, Vs, Šlvn, Kpč, *miškúosa* Lš (LKŽe), Dbč, Kb, Kpn, Zrv (PPŽ I 663), KčT 195, ŠvT 90, Pns (PPŠŽ K), *miškúose* Kb, Knv, Pvč (PPŽ I 663), KčT 330, *miškuosa* Mrc (PPŽ I 663), *miškuosè* RamT 239, *miškúos* Lš (AukT 217), *miškúosna* Mrc (LKŽe), Rud (PPŽ I 663) ir kt.⁸ Baritonai dažniausiai išlaiko kamieno kirtį, pvz.: *krúmas* (1), *krúme* Prl (LKŽ K), *krúman* Vžn (LKT 378), Vs, Kpč, *krúmuosa* Pvč, Knvl, Mrc (PPŽ I 528), KčT 349, RamT 117, *krúmuose* Eg, Pns, Šlk (LLŠŽ K), Rdm, Lzd, *krúmuosna* Rud (PPŽ I 528), RamT 166; *rankà* (2), *rañkoj* Mrc (PPŽ II 319), SrijT 123, Agr, Pns (LLŠŽ K), Mtl, *rañkon* Drsk, Lp, Mrk (LKŽe), Mrg, Dbn (PPŽ II 318), Kb (LKT 390), Lš (AukT 215), Agr (LLŠŽ K), Vlk, Trak (LKŽ K), Vs, Krkš, *rañkosa* Rdm, Spg, *rañkose* Krv, Pns (PPŠŽ K), *rañkosna* Ktv (LKT 359), Vvs (Leskauskaitė 2022: 29) ir kt., oksitonai kirčiuojami galūnėje, pvz.: *akis* (4), *akiñ* Škl (LKT 389), Rdm, *akýsa* Mrc, Kš, Pvč, Kb, Dbč, Drž, Mrg (PPŽ I 7), Lš (AukT 216), ŠvT 80, MrcT 46, Eg, Ožk (LLŠŽ K), *akýse* Pnč (AukT 207), *akysà* Pnč (PPŽ I 7), BltT 61, *akýsna* Pnr (LKT 360); *galvà* (3), *galvōj* SrijT 205, Krv, Šlk, Pvl, Pns, Ožk, Žv (LLŠŽ K), Bd, Lzd, Vs, *galvōn* DrskŽ 92, ŠvT 149, Pns, Eg (LLŠŽ K), Krkš, Mtl, Rdm, *galvósa* Krkš; *kam̃pas* (4), *kampè* Rud (PPŽ I 450), Rdm, *kampañ* DrskŽ 135, Mst, Dbč, Mrd, Rud, Mnč (PPŽ I 450), Pns, Šlk, Ožk (LLŠŽ K), Kpč, Vs, Lp, *kampúosa* DrskŽ 135, Mrc (PPŽ I 450) ir kt. (plg. LKA III 54).

Likusiųjų žodžių (dažniausiai – daiktavardžių) vietininkų formų akcentuacija įvairuoja. Maždaug trečdalis jų kirčiuojamos dvejopai kaip ir kitų linksnių formos, pvz.: *balà* (2), *bāloj* Ožk, Šlk (LLŠŽ K), Bd, Lzd, *bālon* Knv (PPŽ I

⁸ Nustatant žodžių kirčiavimo paradigmas remtasi tik pietų aukštaičių patarmės duomenimis.

95), Rdm, Mtl, *bālosa* DrskŽ 27, Knv, Pvč (PPŽ I 95), ŠvT 90, Dvč (LLŠŽ K), *bālose* Pns, Šlk (LLŠŽ K), Kpč, *bālosna* DrskŽ 181 / *balà* (4), *balōj* Dg, Al (LKŽ K), *balōn* Rud (PPŽ I 95), *balósa* Dbn (PPŽ I 95), *balosè* Spg, *dáiktas* (3/1), *daiktè* Drsk, Srj (LKŽe), Plkn, Šlčn, Vng, Vlk (TA) / *dáikte* Mrc, Rod (LKŽe), Mcl, Kč (TA), *daiktañ* RamT 141, Agr, Šlk (LLŠŽ K), Rdm, Kpč / *dáiktan* Dbn (PPŽ I 165), Dg (AukT 178), Plkn (TA), Vs, Kpč, Drsk, *daiktúosa* Bd, Rdm, Krkš / *dáiktuosa* Vs; *tokiś*, *-ià* (4/3), *tokiañ* Prl, *tokiōj* Bd, *tokiañ* Knv, Mst (PPŽ II 616), Pns, Agr (LLŠŽ K), Rdm, Kpč, Lzd, Mtl, Spg, Al, Trak, *to-kiúosa* Mtl, Kpč, *tokiúosna* Dnv (PPŽ II 615), Kpč / *tókis*, *-ia* (1), *tókian* Vlk, Dg, Trak (LKŽ K), Rdm, *tókiuosa* Vrn (LKŽ K).

Dalies žodžių įvairuoja tik vietininkų formų kirčiavimas (kitų linksnių akcentinių gretybų neužrašyta). Dažnai dvejopai kirčiuojamos ne visų vietininkų formos, o vieno kurio (vienaskaitos ar daugiskaitos inesyvo ir (ar) vienaskaitos iliaityvo), plg. dar *kamarà* (4) ‘sandėlis’, *kamarōj* KčT 78, RamT 130, Vng (LKT 374), Agr (LLŠŽ K), Al, Prl (LKŽ K), Rdm, Vs, *kamarōn* Rud, Mst (PPŽ I 448), Šlk (LLŠŽ K), KčT 167, LpT 85, 164, Dg, Mrk, Trak (LKŽ K), Krkš, Kpč / *kamāron* LpT 164, Pns (LLŠŽ K), *kamarósa* Mrc (PPŽ I 448), *piénas* (1), *piéne* Bd, Rdm (LKŽ K), *piénan* Kš, Mrc (PPŽ II 214), SrjT 114, Ilg (TA), Mtl, Kpč, Prl / *pienañ* Vs (LKT 381), Čvn (TA), Krkš. Analogiškai linkstama kirčiuoti ir akcentinių gretybų turinčių žodžių vietininkų formas, pvz.: *púodas* (1/3), *púode* Ožk, Pns (LLŠŽ K), KčT 177, SrjT 116, *púodan* DrskŽ 469, Knv, Mrg, Kš, Mst (PPŽ II 301), Spg (AukT 204), Agr (LLŠŽ K), Rdm, Kpč / *puodañ* DrskŽ 287, Mtl, *púoduosa* Žr (PPŽ II 302), KčT 223, Agr (LLŠŽ K), *púoduosna* DrskŽ 287 ir kt. Daugeliu atvejų šių linksnių labiau paplitusios pagrindinio akcentinio varianto formos, pvz.: *virtùvė* (2), *virtùvėj* RamT 106tt, Pns (LLŠŽ K), Rdm, *virtùvèn* DrskŽ 25, Mrc (PPŽ II 770), KčT 259, LpT 133, Prl, Trak (LKŽ K), Rdm, *virtùvėse* Ožk, Pns (LLŠŽ K) / *virtuvė* (1), *virtuvėj* Ožk (LLŠŽ K), *virtuvèn* Kb, Knv, Dbn, Mrd, Rud (PPŽ II 770), ŠvT 103, *virtuvėsa* Rdm. Pavyzdžiui, senųjų baritonų *kaktà* (2/4) ir *kuprà* (2/4) vietininkų formų įsitvirtinęs šakninis kirtis, plg. *kāktōj* Rdm, Knv (LKT 369, 383), Ožk (LLŠŽ K), *kākton* DrskŽ 132, Knv, Grb, Kpn, Mrc (PPŽ I 441), Sem, Trak, Dsm, Srj (LKA III 54–55), Mcl, Lpl, Kpč, Dgr, Vvs, Auk (TA), Sn, Šlk (LLŠŽ K), Mtl, Srj, Vrn / *kaktōn* Sem, Trak, Dsm, Srj (LKA III 54–55), *kùproj* LLŠT 202, *kùpron* Kč, Vlk (TA), Rdm, Krkš, Vs, Kpč / *kuprōn* BltT 81⁹. Atkreiptinas dėmesys, kad aptarti vietininkų akcentuacijos polinkiai būdingi tiek dviskiemeniams, tiek daugiaskiemeniams linksniuojamiesiems žodžiams.

⁹ Dėl šių daiktavardžių priskyrimo baritoninio kirčiavimo paradigmai žr. Būga 1961: 73, 710; Zinkevičius 1975: 19; Ragaišienė 2010: 30 ir ten minimą literatūrą.

Vienaskaitos inesyvo formų kirčiavimo polinkiai. Tiriamuose šaltiniuose šių formų rasta palyginti nedaug (apie 20 proc. vartosenos atvejų, žr. lentelę)¹⁰. Dvejopai – kamiene ir galūnėje – kirčiuojamos inesyvo formos užrašomos palyginti retai, pvz.: *pradžią* (4), *pradžią* / *pradžią* LpT 139, Rdm, Bd / *pradžią* Vs. Dažniausiai jos įvairiai kirčiuojamos žodžių, turinčių akcentinių gretybų, pvz.: *skýrius* (2), *skýrių* Bd, Vs / *skyrius* (4), *skyrių* Ožk (LLŠŽ K), *sodžiūs* (4), *sodžiū* Pls (LKŽe), Šlk (LLŠŽ K) / *sodžius* (2), *sodžių* RamT 195, *valščius* (2), *valščių* / *valsčius* (4), *valsčių* Ožk (LLŠŽ K)¹¹.

Kitokie akcentuacijos polinkiai būdingi *a* kamieno antrosios ir (ar) ketvirtosios kirčiuotės inesyvo formoms, kurių vienas iš variantų kirčiuojamas šaknyje, pvz.: *kiēmas* (4/2), *kiemė* Rud (PPŽ I 492), Lzd (AukT 198), Dgr (TA), Pns (LLŠŽ K), Krkš / °*kiēme*¹² Trak (LKŽ K), Pns (LLŠŽ K), Bd, *miēstas* (2), *miestė* Žr (PPŽ II 652), LLŠT 149, Ožk, Pns, Sn (LLŠŽ K) / °*miēste* DrskŽ 39, Pns (LLŠŽ K), Vs, *sōdas* (2/4), *sodė* SrjT 132, Agr, Pns (LLŠŽ K) / °*sōde* Knv (PPŽ II 421), Žln (AukT 171), Šlk (LLŠŽ K), Rdm, Lzd (Ragaišienė 2010: 209), *šiēnas* (4), *šienė* Bd / °*šiēne* Mcl (TA), *atšlāimas* (4) ‘kiemas’, *atšlaimė* Al (LKŽ K) / °*atšlāime* RamT 143, *malūnas* (2/4), *malūnė* Rud (PPŽ I 610), Pns (LLŠŽ K) / °*malūne* Prl (LKŽ K), *bliūdas* (2) ‘dubuo’, *bliūdė* Agr, Ožk, Šlk (LLŠŽ K), Kpč, Krkš / °*bliūde* LLŠT 135, *viēdras* (2) ‘kibiras’, *viedrė* Mtl, Krkš / °*viēdre* Onš (LKŽ K). Lingvistinėje literatūroje šių daiktavardžių vienaskaitos vietininko (taip pat įnagininko ir daugiskaitos galininko) kamieno kirtis pirmiausia siejamas su morfonologiniu akcentinės paradigmos išlyginimu, t. y. dviejų kirčiavimo tipų – koloninio ir galūninio – modelio formavimusi (plačiau žr. Mikulėnienė 1996–1997: 60–61; Tuomienė 2005: 65–69; Urbanavičienė 2005: 106–107). Aptariamų formų dvejopas kirtis gali būti nulemtas ne tik polinkio išlyginti linksniuojamųjų žodžių paradigmą slavų kalbų pavyzdžiu. Iš pateiktų duomenų matyti, kad kamiene kirčiuojamos formos užrašomos ne vien periferinėse šnektose. Inesyvo formų dvejopas kirtis, kad ir netiesiogiai, gali būti susijęs ir su vienaskaitos iliatyvo formų akcentuacija (abu vietininkai vartojami tiek kryptčiai, tiek vietai reikšti), plg. *bliūdas* (2), °*bliūde* / *bliūdė* ir *bliūdan* / *bliūdañ*. Kirčio vietos ir semantinės aplinkos sutapimas gali būti viena iš priežasčių, lemiančių inesyvo traukimąsi iš vartosenos.

¹⁰ Pavyzdžiui, autobiografiniuose pasakojimuose dažnai vartojamų dviskiemenių *iu* kamieno daiktavardžių, žyminčių negyvuosius objektus, užrašyta tik keliolika formų, pvz.: *ámžiu* Mtl, *pēčiu* SrjT 140, Agr (LLŠŽ K), Krkš ir kt. Labiau paplitusios vienaskaitos iliatyvo formos, kuriomis reiškia kryptis ir vieta.

¹¹ Jų akcentuacijos įvairavimas nulemtas tų pačių veiksmų kaip ir kitų linksnių formų (plačiau žr. Ragaišienė 2010).

¹² Ženklu ° žymima „neparadigminė“ forma.

Aptariamų žodžių inesyvo akcentuaciją veikia ir vyraujantis kitų vienaskaitos linksnių formų kamieno kirtis, plg. *šiēnas*, *šiēno*, *šiēnq*, ^o*šiēnu*, ^o*šiēne*. Tai patvirtina ir antrosios kirčiuotės priesagų *-(i)ukas*, *-(i)ukė*, *-utė* ir *-tuvė* vedinių šio linksnio kirčiavimo polinkiai. Pietų aukštaičių plote, galima sakyti, inesyvo formos apibendrinusios kamieno kirtį, pvz.: *kvajynūke* ‘pušynėlyje’ Šlk (LLŠŽ K), *namūke* Trak (LKŽ K), *smėliūke* Mtl, *vežimūke* Lzd, Mtl, *kamarūkėj(e)* Al (LKŽ K), *dėžutėj(e)* Dg (LKŽ K), Mtl, *parduotūvėj(e)* Rdm ir kt., plg. priesagoje kirčiuojamas iliatyvo formas *kvajynūkan*, *namūkan*, *vežimūkan*, *kamarūkėn*, *dėžutėn*, *parduotūvėn*¹³. Šiauriniuose pietų aukštaičių ploto pakraščiuose ir Lenkijos lietuvių šnektose priesagos *-ukas* vedinių vietininko akcentuacijai, kad ir netiesiogiai, poveikį gali daryti iš *ia*₂ kamieno pasiskolintos formos su gramatine morfema *-y*, plg. *kambarūky* (ir *kambarūki*), *vežimūky* (ir *vežimūki*) Pns (plg. Leskauskaitė 2022: 78). Aptariamų *ē* kamieno daiktavardžių inesyvo kamieno kirčiui įsitvirtinti palankias sąlygas sudarė sutrumpėjusių (vienavokalių) formų įsigalėjimas, plg. *rankūtė* (2), *rankutėjė* / *rankūtėje* → *rankūtėjė* Rdm.

Pietvakarinėje ploto dalyje rasta retai vartojamų, „neparadigminių“ produktyviųjų *ā* ir *ē* kamienų inesyvo formų, pvz.: *líepa* (1), *liepōj* Bd, *karūnà* (2), *karūnōj* Vng, *kálvė* (1), *kalvėj* KČT 87, *klūmpė* (1), *klumpėj* Mtl, *vaĩstinė* (1), *vais-tinėj* Krkš. Jų atsiradimas pirmiausia aiškintas šioms šnektoms būdingu polinkiu į akcentinį variantiškumą ir oksitonezę. Kai kuriais atvejais gretiminis kirtis gali būti ir nulemtas to paties darybos tipo akcentuacijos analogijos, plg. *dur-pinėj*, *daržinėj*, arba apibendrintas pagal vyraujančią vienaskaitos iliatyvo formų akcentinį modelį, plg. *bačkà* (4) ‘statinė’, *bačkōj* LLŠT 143, Šlk (LLŠŽ K), Rdm / *bāčkōj* SrjT 113, *bačkōn* Mrc, Rud (PPŽ I 91), KČT 166, RamT 235, SrjT 227tt / *bāčkon* Mrc (PPŽ I 91), *líepa* (1), *líepoj* / *liepōj* Bd, *liépon* / *liepōn* Pvč (PPŽ I 578), Bd. Pastebėtina, kad nurodytų inesyvo formų kirčio įvairavimas tiesiogiai nesietinas su reikšmių neutralizacija – jos vartojamos vietai reikšti, plg. *Líepoj peri kokie maži paukštukai* Bd ir *Mūs liepōj bitės sėdi, medų ima* Bd.

Iš turimos medžiagos matyti du dalykai. Pirma, dvejopai kirčiuojamų žodžių daugeliu atvejų labiau paplitusios pagrindinio kirčiavimo varianto inesyvo formos, pvz.: *kokis*, *-ià* (4), *kokiaĩ* Al, Trak (LKŽ K), Rdm, *kokiōj* Ožk, Pns (LLŠŽ K), Mtl, Spg, Vs / *kókis*, *-ia* (1), *kókiam* Bd, *kókioj* Onš (LKŽ K), *pir-kià* (2/4), *piřkioj* Mrc (PPŽ II 226), Dsm (AukT 166), RamT 129tt, Onš, Mrk (LKŽ K), Prl / *pirkiōj* RamT 157, Vlk (LKŽ K). Antra, cirkumfleksinio kamieno žodžių šio linksnio formas linkstama kirčiuoti pastoviai, t. y. apibendrinti kamieno kirtį pagal baritoninio kirčiavimo modelį.

¹³ Pietų aukštaičių plote priesagų *-(i)ukė*, *-utė* ir *-tuvė* vienaskaitos inesyvo visuotinai vartojamos sutrumpėjusios formos. Šio linksnio dvivokalės formos kaip gretiminės užrašomos gana retai.

Vienaskaitos iliatyvo formų kirčiavimo polinkiai. Pietų aukštaičių šnektose ypač dažnai vartojamos sutrumpėjusios vienaskaitos iliatyvo formos krypčiai ir vietai reikšti (jos sudaro apie 58 proc. vartosenos atvejų, žr. lentelę). Maždaug trečdalis žodžių šio linksnio formos turi kirčiavimo gretybių. Daugiau nei pusę jų kirčiuojamos dvejopai kaip ir kitų linksnių formos, pvz.: *dūrpinė* (1), *dūrpinėn* Žv (LLŠŽ K), Rdm, Lzd, Mtl / *durpinė* (3^a), *durpinėn* Sn, Pns (LLŠŽ K)¹⁴, *raistas* (2/4), *raistan* Kb, Rud, Mrc (PPŽ II 314), Vrn (LKTCH 93), Pnč, Mrc (AukT 206, 227), ŠvT 119 / *raistañ* Rud (PPŽ II 314), *raudonas*, -à (3), *raudonañ* Rdm, Lzd, Kpč, Vs, *raudonon* Kpč / *raudonas*, -a (1), *raudonan* Kb (TA), Vs, Rdm, *raudonon* Trak (TA). Labiau įvairuoja produktyviųjų *a*, *ia*₁, *ā* ir *ē* kamienų žodžių formų kirtis. Neproduktyviųjų *i*, *iu* ir *u* kamienų daiktavardžių antrinių iliatyvo formų rasta nedaug. Dažniausiai jas linkstama kirčiuoti pagal pagrindinio (neretai – senesnio) varianto paradigmą. Pavyzdžiui, baritono *tuřgus* (2) / *turgus* (4) iliatyvas kirčiuojamas tik šaknyje (rasti 46 vartosenos atvejai)¹⁵. Dvisikiemenių *iu* kamieno daiktavardžių *spiečiūs* / *spiečius* ir *sodžiūs* / *sōdžius* patarmėje labiau paplitusios galūninio kirčiavimo formos *spiečiuñ* ir *sōdžiuñ* (53 atvejai iš 68). Kirčiavimo gretybių neturinčių žodžių iliatyvo formų dvejopas kirtis pirmiausia aiškintinas analogija, t. y. sietinas su pietų aukštaičių šnektose įsitvirtinusių pastovaus ir galūninio kirčiavimo modeliu, pvz.: *rātas* (2), *rātai*, *rātan* Prl (LKŽ K), Mtl / *rataĩ*, *ratañ* ŠvT 91¹⁶, *lāngas* (3), *langañ* DrskŽ 48, Grb, Rud, Mrc, Kš (PPŽ I 556), Pvl (LLŠŽ K), Rdm, Lzd, Mtl / *lāngan* Kpč, Krkš, *trobà* (3), *trobōn* DrskŽ 419, Kb, Mrc, Mst (PPŽ II 629), Ndž, Lš (AukT 187, 218), SrjT 235, Dg, Nmn (LKŽ K) / *trōbon* Spg (AukT 204tt), *kībiras* (3^b), *kibirañ* Srj, Trak (LKŽ K) / *kībiran* SrjT 211¹⁷ ir kt. Iš turimos medžiagos matyti, kad, be analogijos, aptariamų formų kirčiavimui poveikį gali daryti ir kiti veiksniai. Be to, antriniai variantai gali būti atsiradę skirtingu metu. Daiktavardžio *žēmē* galūninio kirčiavimo forma *žēmēn* Drsk, Rtn (LKŽe), plg. *žēmēs* Rtn, Kb, Mrk Drsk (LKŽe), Rtn (AukT 230), Pls (TA), gali būti paveldėta iš seno (plačiau žr. Rinkevičius 2009: 90; Ragaišienė 2010: 90 ir ten minimą literatūrą). Baritonų *miēstas* ir *mókslas* iliatyvo galūninis kirtis, ko gero, nulemtas polinkio naujai į tarmes atėjusius žodžius kirčiuoti galūnėje, plg. *miēstan* Dbč, Drž, Rud, Mrc, Mst, Žr (PPŽ I 652), SrjT 146tt / *miestañ* Kvn (PPŽ I 652), Pnč (AukT 212), Bd, Kpč, *mókslan* Vs / *mokslañ* DrskŽ 214, Kb (LKT 391), Nmn,

¹⁴ Plg. galūnėje kirčiuojamą vienaskaitos formą *durpinėj* Švn (AukT 193).

¹⁵ Plačiau apie žodžio *turgus* kirčiavimo paradigmų įvairumą žr. Ragaišienė 2010: 107 ir ten minimą literatūrą.

¹⁶ Pietų aukštaičių plote kitų šio daiktavardžio daugiskaitos linksnių galūninio kirčiavimo formų nerasta.

¹⁷ Šaknies kirtį gali palaikyti skolinio *viēdras* dažnai vartojamų formų *viēdran* akcentuacija.

Vlk (LKŽ K), Rdm (Skardžius 1935: 18; Senkus 1960: 214; Ragaišienė 2010: 29, 57 ir kt.). Galūninis ar šakninis kirtis gali būti susijęs ir su dimocija, greta vartojamų iliatyvo formų kirčio analogija ir pan. Susidūrus dviejų ar daugiau linksniuojamųjų žodžių iliatyvo formų kirčiuotiems skiemenims kirčiai gali būti išskaidomi, pvz.: *Eisim pažiūrēt karvės – ji gerañ pianañ Vs* (LKŽe); *Nepìlk [kruopų] tokiañ šaltañ pianañ* Krkš. Kai kuriais atvejais iliatyvo akcentuaciją gali veikti ir keli veiksniai, plg. *Jis išleido abudu sūnu aukštañ moksłañ* Rdm. Iliatyvo formų kirčiavimo įvairavimas gali būti susijęs ir su semantika. Neatmestina galimybė, kad vykstant šio linksnio reikšmių neutralizacijai vietą ir kryptį reiškiančios formos šnektose kurį laiką galėjo būti skiriamos kirčiu, plg. *sēdi vežīman* Kb (PPŽ II 747), Rdm, Mtl / *i(si)deda (krauna, kelia, susēda) vežīmañ* Švn (LKŽe), Knvl (PPŽ II 747), Sem (AukT 166), RamT 275¹⁸. Dvejopai kirčiuojamos iliatyvo formos gali liudyti buvusią akcentinę ir semantinę priešpriešą, plg. *Nešē vežīman [šiaudus] ir dėjo* ir *Sudedam būlio vežīmañ* DrskŽ 454; *Pasikinkom arklį vežīman* Mst ir *Pakinko arklį vežīmañ* Mrc, *Parsiveža akmenų vežīman* Dbč ir *Šalta vežīmañ [sēdėti]* Pnč (PPŽ II 747)¹⁹. Tai, kad semantika gali turėti įtakos aptariamo linksnio akcentuacijai, rodo priesagos *-ynas* vedinių kirčiavimas. Istoriskai šios priesagos daiktavardžiai yra sukonkretėję kuopiniai pavadinimai (Skardžius 1943: 192, 266–267; Ambrazas 2000: 54). Pastebėta, kad su kuopine daugiskaita siejamas kilnojamojo kirčiavimo modelis veikia ir vienaskaitos iliatyvo formų kirčiavimą, plg. *beržýnas, beržýnai: beržynaĩ → beržynañ* (Ragaišienė 2010: 128–129). Pietų aukštaičių plote nepriklausomai nuo daugiskaitos formų akcentuacijos iliatyvą dažniausiai linkstama kirčiuoti galūnėje, pvz.: *dirgēlynai, dirgēlynañ* Rdm, *riešutýnai, riešutynañ* Dbč (LKT 387), *samanýnai, samanynañ* Pns (LKŽ K), Rdm, *skujýnai, skujynañ* Kb (PPŽ II 409) ir kt. (51 forma iš 64 kirčiuojama galūnėje). Tai rodo ir naujai į tarmes atėjusių žodžių šio linksnio formų kirčiavimas, plg. *skudurýnas* (1), *skudurýnai, skudurýnan* Kb / *skudurynañ* Aš (PPŽ I 409). Iliatyvo kamieno kirtis gali būti susijęs ir su polinkiu jį keisti prielinksninėmis konstrukcijomis su prielinksniais *in, an* + galininkas (plg. Leskauskaitė 2022: 29). Kryptį reiškiančių iliatyvo formų kirčiavimui įtakos gali turėti galininko formų akcentuacija, pvz.: *sueina tróbon / i tróbq, kamāron / i kamārq*, plg. dar *pila kibiran / i kibirq, pabeldē lāngan / i lāngq*. Iliatyvo reikšmių neutralizacija, polinkis jį keisti prielinksninėmis konstrukcijomis, kitų linksnių akcentuacijos analogija gali sudaryti prielaidas pavienėms antrinėms formoms, nesusijusioms su žodžio akcentine paradigma, atsirasti, plg. *dūgnas* (4), *dūgnan* Pnš (LKA III 55), *gurklýs* (3), *gūrklīn* Spg, *krāštas* (4), *krāštan* Mrj (LKA III 55),

¹⁸ Priesagos *-inis, -ė* būdvardžių akcentuacijos polinkiai rodo, kad kirčiavimo įvairavimas gali būti nulemtas reikšmių diferenciacijos (Ragaišienė 2012: 119).

¹⁹ Pietų aukštaičių plote daiktavardis *vežimas* kirčiuojamas tik pagal antrąją akcentinę paradigmą.

pādas (2), *padañ* SrjT 167, Mtl ir kt. Kita vertus, tai gali lemti ir senesnio kirčiavimo formų išlaikymą. Pavyzdžiui, baritono *dvāras* pastovaus kirčiavimo formos *dvārai*, *dvārų* paliudytos tik pavienių šnektų, šaknyje kirčiuojamų iliatyvo formų rasta visame patarmės plote, plg. *dvāran* Vrn (LKT 91), Ppr, Smn, Alv, Dg, Ndž, Vrnv, Nč (LKA III 54), Trak, Vlk (LKŽ K), MrcT 208, Lzd, Kč.

Tiriamose šnektose daugiau užrašyta pavienių galūninio kirčiavimo atvejų, pvz.: *jaunimas* (2), *jauniman* / *jaunimañ* Mrp (LKA III 54), *kaštōnas* (2), *kaštōnañ* Nmn, *kiaušinis* (2), *kiaušinīn* KČT 314²⁰, *miēstas* (2), *miestañ* DrskŽ 16, Knv (PPŽ I 652), *pirkiā* (2), *pirkiōn* Zrv (PPŽ II 226)²¹, *verpstis*, *-io* (2), *verpstīñ* Vs ir kt. Apibendrinti galūnės kirtį ypač linkę skoliniai iš slavų kalbų, pvz.: *blēkē* (2) ‘skarda’, *blēkēñ* Mst, *klūmokas* (1) ‘ryšulys, nešulys’, *klumokañ* Mrc (AukT 229), *padvālas* (2) ‘rūslys’, *padvalañ* ŠvT 144, *skarvadā* (2) ‘keptuvė’, *skarvadōn* RamT 97tt, *slōjikas* (1) ‘stiklainis’, *slojikañ* LLŠT 256, *stōdas* (2) ‘kaimenė, banda’, *stodañ* ŠvT 127, *šliūbas* (2) ‘bažnytinės sutuoktusių apeigos’, *šliūbañ* Ožk (PPŽŠ K), Ndž (LKŽ K) ir kt. Galūninio kirčiavimo formų atsiradimas pirmausia sietinas su pietų aukštaičių šnektose cirkumfleksinio kamieno žodžiams būdingu polinkiu į akcentinį variantiškumą ir oksitonezę (Ragaišienė 2010: 38). Kai kurios jų gali rodyti žodžio senesnę linksniavimo, resp. kirčiavimo paradigmą, pvz.: *klōnis*, *-io* (1), *kloniñ* (plg. *klonīs*, *-iēs*) Bd. Bent dalis aptartų iliatyvo formų, ko gero, yra neseniai atsiradusios ir liudija tebevykstantį kalbos procesą, pvz.: *svirtis*, *-ies* (1), *svirtiñ* Krkš²².

Neatmestina galimybė, kad aptariamo linksnio kirčiavimo raidai įtakos galėjo turėti ir šnektose kurį laiką konkuravusios formos su dvivokalėmis ir sutrumpėjusiomis (vienavokalėmis) gramatinėmis morfemomis, plg. *miškañ* : *miškañā* (Leskauskaitė 2022: 31; plg. Rosinas 2005: 224). Tiriamuose šaltiniuose rasta tik pavienių nesutrumpėjusių iliatyvo formų, pvz.: *lāškona* ‘lovona (į lovą)’ Prl (TA), *piřkiona* Kb (LKT 390) ir kt.²³ Tad šios prielaidos plačiau aptarti nėra galimybių dėl medžiagos stokos. Iliatyvo formų kirčiavimą, kad ir netiesiogiai, gali veikti ir vykstantys prieveiksmėjimo procesai. Aukštaičių patarmėse paradigmos linksnis ir suprieveiksmėjusios formos gali būti skiriamos kirčiu, plg. *laūkas* (4), *laukañ* ir *laūkan* (LKA III 55).

Daugiskaitos inesyvo formų kirčiavimo polinkiai. Pietų aukštaičių plote linksniuojamųjų žodžių paplitusios formos su *-sa* / *-se*, kaip gretiminės

²⁰ Plg. greta vartojamą daugiskaitos kilmininko formą *kiaušinių* KČT 314.

²¹ Pietinėse pietų aukštaičių šnektose šis daiktavardis yra antrosios kirčiuotės.

²² Priesagos *-tis* vedinio *svirtis*, išlaikiusio pamatinio veiksmazodžio *svirti* tvirtapradę šaknį, pastovaus kirčiavimo paradigma yra senesnė arba seniai susidariusi (plg. Pakerys 1994: 103).

²³ Apie iliatyvo nesutrumpėjusių formų vartojimą pietų aukštaičių plote žr. LKA III 54; Leskauskaitė 2022: 31, 21-a išnaša.

vartojamos ir morfologiškai sutrumpėjusios formos. Daugiskaitos inesyvas, kaip ir aptartieji vienaskaitos vietininkai, dabar vartojamas vietai ir kryptčiai reikšti (Leskauskaitė 2022: 28, 80tt; plg. LKA III 72–73, žml. 67–70; Zinkevičius 2006: 145–146). Linksnio formų daugiskaitos inesyvo formos sudaro apie 18 proc. vartosenos atvejų (žr. lentelę). Daugiau nei trečdalis nagrinėjamų žodžių šio linksnio formos turi kirčiavimo gretybių. Pavyzdžiui, priesagos *-inis*, *-ė* būdvardžių, kirčiuojamų pagal pirmąją ir antrąją kirčiuotes, inesyvas taip pat kirčiuojamas šaknyje ir priesagoje, pvz.: *pakulinis*, *-ė* (2), *pakuliniuosa* (*maišiuosa*) Vlk, Prl (TA), Lzd, Rdm, Spg / *pākulinis*, *-ė* (1), *pākuliniuosa* (*maišiuosa*) Vs (TA), Trak (LKŽ K) ir kt. Kiek kitokie akcentuacijos polinkiai būdingi žodžiams, turintiems pastovaus ir kilnojamojo kirčiavimo gretybių. Dažniausiai inesyvo, kaip ir kitų daugiskaitos linksnių, formos kirčiuojamos dvejopai – kamienne ir galūnėje, pvz.: *geltónas*, *-a* (1), *geltónuose* Nmn, Lš (LKŽ K), *geltónosa* Krkš / *geltónas*, *-à* (3), *geltonuosa* Bd, *geltonóse* Dg, Rtn (LKŽ K), *kálnas* (3/1), *kalnuosa* Ožk (LLŠŽ K), Mtl, Vs (LKŽ K), Krkš, *kalnuosà* Rdm / *kálnuosa* KČT 206, Drsk (LKŽ K), *kálnuose* Krv (LLŠŽ K), *rėzginės* (3^b/1), *rezginėsa* ŠvT 144, Mtl, Lzd, *rezginėse* Rdm / *rėzginėse* Vlk (LKŽ K) ir kt. Su šiuo modeliu sietinas ir pavienių galūninio (rečiau – šakninio) kirčiavimo formų atsiradimas, pvz.: *dokùmentas* (1), *dokumentuosa* LpT 138, *liúnas* (1), *liūnuosa* KČT 349, *viēdras* (2), *viedruosē* RamT 130, *dróbē* (1), *drobėsa* Vng, *pūslė* (4), *pūslėsa* Spg. Kamieno kirtis gali būti apibendrintas ir pagal dažnai vartojamų vardininko ir galinininko formų kirčio vietą, plg. *šeřmenys* (3^b), *šeřmenis*, *šeřmenyse* KČT 93, 94. Šią prielaidą remia ir daiktavardžio *kapinės* pietvakarinėse šnektose kirčiavimo polinkiai, plg. *kāpinės* (3^b), *kāpines*, *kāpinėse* / *kāpinėsa* Rdm, Bd, Vng, Lzd, Mtl, Spg²⁴.

Pietų aukštaičių plote ne visada kirčiavimo gretybių turinčių žodžių inesyvo formos kirčiuojamos dvejopai. Dalies produktyviųjų *a* ir *ia*₂ kamienų daiktavardžių rasta tik pagrindinio varianto akcentinę paradigmą liudijančių formų, pvz.: *miēžis* (2), *miēžiūsa* Knv (PPŽ I 653), Kpč, Trak (LKŽ K), Bd, Rdm, Mtl / *miežys* (4), *púodas* (1/3), *púoduosa* DrskŽ 287, KČT 223, Šlvn, Kpč, Auk, Trak (TA), *púoduose* KČT 120, Rdm, Bd, *stōvai* (2) ‘staklės’, *stōvuosa* Kpč, Švnd (TA), Rdm, *stōvuose* Nmn (LKŽe), Rtn (TA), *stōvuos* Mtl / *stōvai* (1) / *stovai* (4) ir kt.²⁵ Priesagos *-ynas* vedinių, turinčių gretiminių pastovaus kirčiavimo variantų, aptariamo linksnio formos dažniausiai kirčiuojamos galūnėje, pvz.: *alksnýnas* (3/1), *alksnynuosa* Trak, Vrn (LKŽ K), Krkš, *kvajýnas* (3/1), *kvajynuose*

²⁴ Pietų aukštaičių šnektose šis daiktavardis turi trečiosios, pirmosios ir antrosios kirčiuotės gretybių (Ragaišienė 2012: 121).

²⁵ Dėl šių daiktavardžių kirčiavimo gretybių paplitimo patarmės plote žr. Ragaišienė 2010: 208, 210, 219.

LLŠT 130, *kvajynúosa* Drsk, Vs (LKŽ K), Ožk, Šlk (LLŠŽ K) ir kt. (iš 43 atvejų 38). Kyla klausimas, ar visais atvejais susidariusi antrinė paradigma, ar įvairuoja tik paskirų linksnių akcentuacija. Ypač tais atvejais, kai gretiminis variantas paliudytas tik vieno šaltinio, pvz.: *kiēmas* (4) DrskŽ 151, Dbč, Rud (PPŽ I 493), Ožk, Pns, Šlk (LLŠŽ K), Al, Dg, Trak, Auk (LKŽ K), Vrn, Kč, Vs (TA), Rdm, Mtl / *kiēmas* (2) DrskŽ 151. Tikėtina, kad išnykus dviejų daugiskaitų – paprastosios ir kuopinės – modeliui vieno iš narių galėjo būti dvejopai kirčiuojamos tik kai kurių linksnių formos, pavyzdžiui, vardininko, kilmininko ar kitos, pvz.: *kiŗois*, *kiŗoiais* ir *kiŗoiaĩs* Sel (TA), *peĩlis*, *peĩliai* / *peiliaĩ* Vng, Rtn (TA). Kita vertus, pietų aukštaičių plote dažniausiai yra vartojamas vardininkas, rečiausiai – naudininkas ir inesyvas (Leskauskaitė 2022: 24). Šiuo atveju negalima daryti apibendrinančių išvadų, nes gretiminių variantų inesyvo formos gali būti vartojamos retai pavienėse šnektose.

Kilnojamojo kirčiavimo žodžių įvairuoja galūnėje kirčiuojamų formų kirčio vieta ir (ar) priegaidė, pvz.: *lauķas* (4), *lauķúosa* Kš, Zrv (PPŽ I 562), Rdm / *lauķúose* SrjT 186tt, LLŠT 204, Vng / *laukuosà* Mtl / *laukuosè* Mrc, Pnč (PPŽ I 562), RamT 126tt / *laukuōs* LLŠT 128. Greta vartojamos kilnojamojo kirčiavimo būdvardžių, įvardžių ar skaitvardžių inesyvo formos kirčiuojamos pagal tą patį modelį kaip ir daiktavardžiai, plg. *baltuosà maršķiniuosà* Gdl (LKT 368), *šitúosa mišķúosa* KČT 330, *kitúosa sodžiúosa* Mrg (TA), *tokiósè balósè* Rdm ir kt. Pietų aukštaičių šnektose dažniau aptinkamos antrame nuo galo skiemenyje (diachroniškai daugiskaitos akuzatyvo galūnėje) kirčiuojamos formos (apie 64 proc.)²⁶. Tokiems akcentuacijos polinkiams įtakos turi galūnėje kirčiuojamų skiemeniu trumpesnių kitų daugiskaitos linksnių kirčio vieta, plg. *namaĩ*, *namũ*, *namùs*, *namaĩs*, *namúosa* / *namúose*, *namuōs*. Lingvistinėje literatūroje formų su *-sè* (postpozicijos **-én*) kirtis aiškinamas senovinių lokatyvų su *-su* akcentuacijos analogija, plg. *giesmèsù* / *giesmèsè* (Zinkevičius 1980: 196–197, 212; plg. Kazlauskas 1968: 97). Neatmestina galimybė, kad paskutiniame skiemenyje kirčiuojamos formos su *-se* / *-sa* gali turėti tiek istorines egzistavimo prielaidas, tiek būti atsiradusios naujai dėl bendrinės kalbos įtakos. Juolab kad pietų aukštaičių plote jos dažniausiai vartojamos kaip gretiminės. Kita vertus, šios formos gali būti siejamos ir su tiriamoms šnektoms būdinga oksitoneze, plg. Ramaškonių šnektose užrašytas formas *kaimuosè*, *laukuosè*, *akmenysè*, *namuosè*, *kiemuosè* ir kt. RamT 100, 126, 159, 220, 232tt. Tiriamuose šaltiniuose daugumos galūnėje kirčiuojamų sutrumpėjusių inesyvo formų nurodyta tvirtagalė priegaidė, plg. *laukuōs*. Su tvirtaprade priegaide rasta tik pavienių atvejų, plg. *mišķuos*. Šių formų dvejopa priegaidė gali būti paveldėta iš seno (plg.

²⁶ Apie daugiskaitos inesyvo formų raidą plačiau žr. Morkūnas 1964: 107–146; Kazlauskas 1968: 160–163; Zinkevičius 1980: 196–197.

Zinkevičius 1996: 120). Lingvistinėje literatūroje cirkumfleksas aiškinamas kirčio atkėlimu iš galūnės, plg. *laukuosà / laukuosè → laukuōs* (Zinkevičius 1980: 197). Akūtas sietinas su daugiskaitos akuzatyvo kirčio vietos ir priegaidės išlaidymu, plg. *miškúosa / miškúose → miškúos*.

Daugiskaitos iliatyvo formų kirčiavimo polinkiai. Dėl medžiagos stokos nėra galimybių plačiau aptarti šio linksnio kirčiavimo polinkių. Iliatyvo formos sudaro tik 4 proc. vartosenos atvejų (žr. lentelę). Šių formų akcentuacija nesiskiria nuo kitų žodžio linksnių kirčiavimo, pvz.: *laūkas* (4), *laukúosna* Sem (LKT 361), Dnv (PPŽ I 563), *šónas* (1), *šónuosna* Vrn (LKŽe), Mtl. Jei žodis turi kirčiavimo gretybų, daugiskaitos iliatyvo formos kirčiuojamos pagal pagrindinio varianto akcentinę paradigmą, pvz.: *klúonas* (1/3), *klúonuosna* Al (LKT 367), Rdm, Drsk, Rtn (LKŽ K) / *kluonúosna* Pls (LKŽ K).

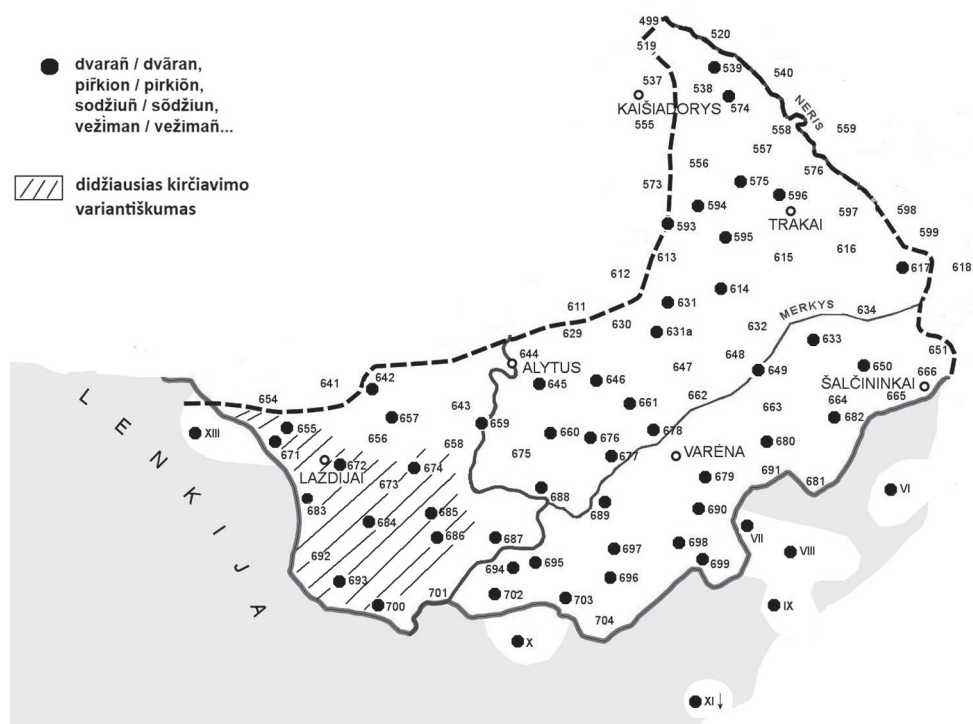
Vietininkų kirčiavimo variantų paplitimas patarmėje. Pietų aukštaičių patarmėje linksniuojamųjų žodžių vietininkai dažniausiai kirčiuojami pagal pagrindinio varianto paradigmą. Gretiminės formos užrašomos retai, daugumos žodžių jos paliudytos tik pavienių šnektų. Taigi vietininkai, kaip ir kiti linksniai, šnektose kirčiuojami ne pramaišui, o pagal vieną kurią akcentinę paradigmą. Bene geriausiai tai patvirtina dažnai užrašomų vienaskaitos iliatyvo formų kirčiavimo polinkiai. Palyginti nedaug rasta dvejopai kirčiuojamų šio linksnio formų toje pačioje šnektose, pvz.: *dvāran / dvarañ, kākton / kaktōn, kokiañ / kókian* Trak (596)²⁷, Pls (IX), *dvāran / dvarañ, piřkion / pirkiōn* Dg (646), *klúonan / kluonañ, pirkiōn / piřkion, raudónon / raudonōn* Gdl (650), *dvāran / dvarañ, kiaušinin / kiaušinīn* Kč (683) ir kt.

Vienaskaitos iliatyvo dvejopai kirčiuojamų formų užrašyta daugumoje pietų aukštaičių šnektų (žr. paveikslą). Statistiškai daugiau aptariamų atvejų rasta pietvakarinėje ir pietinėje ploto dalyje (apie 60 proc. atvejų). Tačiau tiriamoji medžiaga nerodo vientiso ploto, kuriame variantiškumas kaip reiškinys, palyginti su gretimomis šnektomis, yra intensyviausias. Linksniuojamųjų žodžių akcentinio variantiškumo centru laikomame plote iliatyvo formų akcentuacija nesiskiria nuo gretimų šnektų (žr. paveikslą)²⁸. Didžiausio akcentinio variantiškumo plotui priklausančiose Rudaminos, Seirijų, Leipalingio, Kapčiamiesčio ar kt. šnektose taip pat rasta tik kelių žodžių dvejopai kirčiuojamų iliatyvo formų, pvz.: *káiman / kaimañ, raudónan / raudonañ, skýriun / skyriuñ, tokiañ / tókian* Rdm (655), *kalnañ / kálnan, kākton / kaktōn, kibirañ / kibiran, sodžiuñ / sōdžiun* Srj (674), *kamarōn / kamāron, kalnañ / kálnan* Lp (686), *daiktañ /*

²⁷ Nurodomas gyvenamosios vietovės sutrumpinimas ir *Lietuvių kalbos atlaso* punkto numeris.

²⁸ Didžiausio akcentinio variantiškumo centras nustatytas atlikus didelės apimties duomenų, užrašytų pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių patarmėse, analizę, žr. Ragaišienė 2010: 139, 7-as paveikslas.

dáiktan, *piēston* / *piestōn*, *šitōn* / *šiton* Kpč (693) ir kt. Čia dažniau nei kitur pasitaiko retų, kitose šnektose nepaliudytų, kirčiavimo variantų, pvz.: *stodañ* ŠvT 127, *slojikañ* LLŠT 256, *tróbon* Spg (AukT 204) ir kt. Analogiški dvejopai kirčiuojamų formų toje pačioje šnektose paplitimo polinkiai būdingi ir vienaskaitos bei daugiskaitos inesyvo formoms.

PAV. Toje pačioje šnektose rastų linksniuojamųjų žodžių vienaskaitos ilytyvo formų kirčiavimo variantų paplitimas

Turima medžiaga rodo kiek skirtingus vienaskaitos inesyvo ir ilytyvo ir (ar) daugiskaitos inesyvo antrinių formų paplitimo polinkius. Pietvakarinėje ir pietinėje ploto dalyje dažniau užrašomi oksitoninio kirčiavimo variantai, rytinėje ir šiaurinėje – baritoninio kirčiavimo formos.

IŠVADOS

Atlikus pietų aukštaičių patarmės XX a. antrosios pusės – XXI a. pradžios šaltiniuose rastų linksniuojamųjų žodžių vietininkų kirčiavimo analizę darytinos šios išvados:

1. Pietų aukštaičių šnektose daugiau nei pusės linksniuojamųjų žodžių vietininkai kirčiuojami pagal vieną akcentinę paradigmą: baritonai – kamiene, oksitonai – galūnėje. Likusiųjų žodžių vietininkų formų kirčiavimas įvairuoja. Maždaug trečdalis jų kirčiuojamas dvejopai kaip ir kitų linksnių formos. Dalies žodžių įvairuoja tik vietininkų kirčiavimas (kitų linksnių formų akcentinių gretybų neužrašyta). Pietų aukštaičių šnektose neretai dvejopai kirčiuojamos ne visų vietininkų, o vieno kurio (vienaskaitos ar daugiskaitos inesyvo ir (ar) vienaskaitos iliatyvo) formos. Labiausiai įvairuoja produktyviųjų kamienų daiktavardžių vienaskaitos iliatyvo formų kirčiavimas.

2. Linksniuojamųjų žodžių vietininkų formų kirčiavimas nulemtas ne vienos kurios nors priežasties, o viso jų komplekso: 1) kitų linksnių kirčio vietos ir (ar) darybos tipo kirčiavimo analogijos; 2) semantikos (vietininkų formos dabar vartojamos vietai ir kryptčiai reikšti); 3) linksniuojamųjų žodžių pietų aukštaičių patarmėje kirčiavimo polinkių (akcentinio variantiškumo ir oksitonezės). Vienaskaitos iliatyvo formų akcentuacijai įtakos gali turėti polinkis jas keisti prielinksninėmis konstrukcijomis su prielinksniais *in*, *an* + galininkas, būvisi formų su dvivokalėmis ir sutrumpėjusiomis (vienavokalėmis) gramatinėmis morfemomis konkurencija ir kt.

3. Linksniuojamųjų žodžių dvejopai kirčiuojamos vietininkų formos paplitusios visame pietų aukštaičių patarmės plote. Šių formų daugiau rasta pietvakarinėje ir pietinėje ploto dalyje. Tačiau turima medžiaga nerodo vientiso ploto, kuriame variantiškumas kaip reiškinys, palyginti su gretimomis šnektomis, yra intensyviausias. Linksniuojamųjų žodžių akcentinio variantiškumo centru laikomame pietvakarinių pietų aukštaičių plote vietininko formų akcentuacija nesisiskiria nuo gretimų šnektų.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Ambrasas Saulius 2010: *Daiktavardžių darybos raida 2. Lietuvių kalbos vardažodiniai vediniai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

AukT – Markevičienė Žaneta. Aukštaičių tarmių tekstai 1, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1999.

BltT – *Lietuvių tarmių tekstai 1. Balatna (Varanavas)*, par. E. Grinaveckienė, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.

Būga Kazimieras 1961: *Rinktiniai raštai* 3, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

DrskŽ – Naktinienė Gertrūda, Paulauskienė Aldona, Vitkauskas Vytautas. *Druskininkų tarmės žodynas*, Vilnius: Mokslo, 1988.

Karaciejūtė Vitalija 2013: *Varėnos šnektos daiktavardžių fleksinės klasės ir jų hierarchija*: daktaro disertacija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Kardelytė Jadvyga 1975: *Gervėčių tarmė (fonetika ir morfologija)*, Vilnius: Mintis.

Kardelytė-Grinevičienė Daiva 2022: Konkuruojanti lokatyvinių konstrukcijų vartoseną rytų aukštaičių vilniškių ir pietų aukštaičių patarmėse: priežastys ir tendencijos. – *Lietuvių kalba* 17, 61–69. Prieiga internete: <https://www.zurnalai.vu.lt/lietuviu-kalba/article/view/31440>.

Kazlauskas Jonas 1968: *Lietuvių kalbos istorinė gramatika (kirčiavimas, daiktavardis, veiksmažodis)*, Vilnius: Mintis.

KČT – Leskauskaitė Asta. *Kučiūnų krašto šnektos tekstai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2006.

Leskauskaitė Asta 2016: Morfologinės daiktavardžio, įvardžio ir veiksmažodžio struktūros. – *Lietuvių tarmių kaita XXI a. pradžioje: Lenkijos lietuvių šnektos*, aut. D. Mikulėnienė, A. Leskauskaitė, V. Ragaišienė, L. Geržotaitė, N. Birgelienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 205–275.

Leskauskaitė Asta 2022: *Pietų aukštaičių daiktavardžių gramatinės kategorijos*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

LKA III – *Lietuvių kalbos atlasas 3: Morfologija*, ats. red. K. Morkūnas, Vilnius: Mokslo, 1977.

LKT – *Lietuvių kalbos tarmės*: chrestomatija, sud. E. Grinaveckienė, A. Jonaitytė, K. Morkūnas, B. Vanagienė, A. Vidugiris, Vilnius: Mintis, 1970.

LKTCH – *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*, sud. R. Bacevičiūtė, A. Ivanauskienė, A. Leskauskaitė, E. Trumpa, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2004.

LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* 1–20 (1941–2002), red. kolegija G. Naktinienė, J. Paulauskas, R. Petrokienė, V. Vitkauskas, J. Zabarskaitė, vyr. red. G. Naktinienė, e. variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008 (atnaujinta versija, 2018). Prieiga internete: <https://ekalba.lt/lietuviu-kalbos-zodynas/>.

LKŽ K – *Lietuvių kalbos žodyno kartoteka*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

LLŠT – *Lenkijos lietuvių šnektų tekstai*, par. A. Leskauskaitė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2021.

- LLŠŽ K – *Lenkijos lietuvių šnektų žodyno* kartoteka, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- LpT – *Leipalingio apylinkių tekstai*, sud. A. Leskauskaitė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2018.
- Mikulėnienė Danguolė 1996–1997: Einwirkung der slawischen Sprachen auf die Lautstruktur der peripheren litauischen Mundarten. – *Linguistica Baltica* 5–6, 57–67.
- Mikulėnienė Danguolė, Pakerys Antanas, Stundžia Bonifacas 2007: *Bendrinės lietuvių kalbos žinynas*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- Morkūnas Kazys 1964: Iš rytų aukštaičių tarmių daugiskaitos inesyvo formų istorijos. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 7, 145–152.
- MrcT – *Marcinkonių šnektos tekstai*, sud. A. Leskauskaitė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2009.
- Pakerys Antanas 1994: *Akcentologija* 1, Kaunas: Šviesa.
- PPŽ I – Leskauskaitė Asta, Ragaišienė Vilija. *Pietinių pietų aukštaičių šnektų žodynas* 1, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2016.
- PPŽ II – Leskauskaitė Asta, Ragaišienė Vilija. *Pietinių pietų aukštaičių šnektų žodynas* 2, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2019.
- Ragaišienė Vilija 2010: *Linksniuojamųjų žodžių kirčiavimo variantai pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių tarmėse*: daktaro disertacija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Ragaišienė Vilija 2012: Priesagų *-(t)inis, -(t)inė* daiktavardžių kirčiavimo polinkiai pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių šnektose. – *Žmogus ir žodis* 14(1), 116–123.
- RamT – Tuomienė Nijolė. *Ramaškonių šnektos tekstai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008.
- Rinkevičius Vytautas 2009: *Prūsų kalbos kirčiavimo sistema*: daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Rosinas Albertas 1995: *Baltų kalbų įvardžiai: morfologijos raida*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Senkus Juozas 1960: Daiktavardžių linksniavimo kapsų ir zanavykų tarmėse bruožai. – *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, A serija*, 2(9), 157–171.
- Skardžius Pranas 1935: *Daukšos akcentologija*, Kaunas: V.D.U. Humanitarinių Mokslų Fakulteto leidinys.
- Skardžius Pranas 1943: *Lietuvių kalbos žodžių daryba*, Vilnius.
- SrjT – *Seirijų šnektos tekstai*, sud. A. Leskauskaitė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2016.

Stundžia Bonifacas 1995: *Lietuvių bendrinės kalbos kirčiavimo sistema*, Vilnius: Vilniaus universitetas.

Stundžia Bonifacas 2009: *Bendrinės lietuvių kalbos akcentologija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

ŠvT – *Švendubrės apylinkių tekstai*, sud. A. Leskauskaitė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2020.

TA – *Tarmių archyvo rankraštiniai šaltiniai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Tuomienė Nijolė 2005: *Ramaškonų šnektos daiktavardžio kaityba: sociolingvistinis tyrimas*: daktaro disertacija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Tuomienė Nijolė 2010: *Ramaškonų šnektos daiktavardis: sociolingvistinis tyrimas*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Urbanavičienė Jolita 2005: *Svirkių šnektos (rytų aukštaičių vilniškių) fonologinė sistema: vokalizmas ir prozodija*: daktaro disertacija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Zinkevičius Zigmas 1966: *Lietuvių kalbos dialektologija*, Vilnius: Mintis.

Zinkevičius Zigmas 1975: *Iš lietuvių istorinės akcentologijos. 1605 m. katekizmo kirčiavimas*, Vilnius: Vilniaus V. Kapsuko Leidybinis skyrius.

Zinkevičius Zigmas 1979: Kirčio atitraukimas ir kirčiavimo paradigmos. – *Kalbotyra* 30(1), 90–93.

Zinkevičius Zigmas 1980: *Lietuvių kalbos istorinė gramatika* 1, Vilnius: Mokslo.

Zinkevičius Zigmas 1996: *Lietuvių kalbos istorija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Zinkevičius Zigmas 2006: *Lietuvių tarmių kilmė*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

VIETOVARDŽIŲ SUTRUMPINIMAI

Agr – Aguėkiai, Lėnkija

Al – Alytūs

Alv – Ąlovė, Alytaūs r.

Auk – Aukštadvaris, Trākų r.

Bd – Būdvietis, Lazdijų r.

Blt – Balatnà, Baltarusija

Brč – Baėčiai, Lazdijų r.

Br – Baėčiai, Trākų r.

Čvn – Čivónys, Lazdijų r.

Dbč – Dubičiai, Varėnės r.

Dbn – Dubiniėkas, Varėnės r.

Dg – Daėgai

Dgr – Daugirdiėkės, Trākų r.

Dnv – Dainavà, Varėnės r.

Drsk – Drėskininkai

Drž – Daržėliai, Varėnės r.

Dsm – Dėsmenys, Trākų r.

Dvč – Dvarčėnai, Lėnkija

Eg – Eglinė, Lėnkija	Pls – Pelesà, Baltarusija
Gdl – Gudėliai, Šalčiniškų r.	Pnč – Panočiai, Varėnės r.
Grb – Grybaulià, Varėnės r.	Pnr – Paneriai, Elektrėnų r.
Ilg – Ilgininkai, Alytaūs r.	Pns – Pūnaskas, Lėnkija
Jvš – Jovaišiai, Druskininkų sav.	Prl – Perlojà, Varėnės r.
Kč – Kučiūnai, Lazdijų r.	Pvč – Puvėčiai, Varėnės r.
Kb – Kabėliai, Varėnės r.	Pvl – Pievėliai, Lėnkija
Knv – Kaniavà, Varėnės r.	Ram – Ramaškónys, Baltarusija
Knvl – Kaniavėlė, Varėnės r.	Rdm – Rudaminà, Lazdijų r.
Kpč – Kāpčiamiestis, Lazdijų r.	Rod – Ródūnia, Baltarusija
Kpn – Kapiniškiai, Varėnės r.	Rtn – Rātnyčia, Varėnės r.
Krkš – Krikštónys, Lazdijų r.	Rud – Rudnià, Varėnės r.
Krv – Kreivėnai, Lėnkija	Sel – Seiliūnai, Lazdijų r.
Kš – Kašėtos, Varėnės r.	Sem – Semeliškės, Trākų r.
Ktv – Kietaviškės, Elektrėnų sav.	Sn – Seinaĩ, Lėnkija
Lp – Léipalingis, Druskininkų sav.	Spg – Sapiėgiškiai, Lazdijų r.
Lpl – Lipliūnai, Druskininkų sav.	Srj – Seirijai, Lazdijų r.
Lš – Liškiavà, Varėnės r.	Škl – Šklėriai, Varėnės r.
Lzd – Lazdijai	Šlčn – Šalčininkai
Mcl – Macėliai, Varėnės r.	Šlk – Šlėnakiemis, Lėnkija
Mlk – Málkava, Baltarusija	Šlvn – Šlavañtai, Lazdijų r.
Mnč – Mánčiagirė, Varėnės r.	Švn – Šveñtežeris, Lazdijų r.
Mrc – Marcinkónys, Varėnės r.	Švnd – Švendubrė, Druskininkų sav.
Mrd – Mardasāvas, Varėnės r.	Trak – Trākai
Mrg – Mārgionys, Varėnės r.	Vlk – Valkiniškai, Varėnės r.
Mrk – Merkinė, Varėnės r.	Vng – Vingrėnai, Lazdijų r.
Mrp – Marijāmpolis, Vilniaus r.	Vrn – Varėnà
Mst – Musteikà, Varėnės r.	Vs – Veisiejai, Lazdijų r.
Mtl – Meteliaĩ, Lazdijų r.	Vvs – Vėvis, Elektrėnų r.
Ndz – Nedzìngė, Varėnės r.	Zrv – Zervýnos, Varėnės r.
Nmn – Nemunáitis, Alytaūs r.	Žln – Žilinaĩ, Varėnės r.
Onš – Ōnuškis, Trākų r.	Žr – Žiuraĩ, Varėnės r.
Ožk – Ožkīniai, Lenkija	Žv – Žvikėliai, Lėnkija
Plkn – Paluknys, Trākų r.	

Accentuation Tendencies of Locative Cases in the Southern Aukštaitian Subdialects

SUMMARY

After analysing the data, it became evident that over half of the declinable words in the Southern Aukštaitian dialects follow a consistent accentual pattern: barytones are stressed on the stem, while oxytones receive stress on the ending. However, the accentuation of locative case forms for the remaining words displays variability. Approximately a third of these words exhibit dual stress patterns, akin to other inflectional forms. Some words only vary in the accentuation of locative cases, without similar variations in other cases. Additionally, it is common in the Southern Aukštaitian dialects for either the singular or plural illative (or both) to feature dual stress patterns. Among productive stem nouns, the accentuation of singular illative forms showcases the most diverse patterns within this paradigm.

The accentuation of declinable words' locative forms is not governed by a single reason, but rather by a complex of factors: 1) analogies of the place of accentuation of other cases and/or the accentuation analogy of the word formation type; 2) semantics (forms of locative cases now used to indicate location and direction); 3) accentuation tendencies (accentual variation and oxytonesis) of declinable words in the Southern Aukštaitian dialect. The accentuation of singular illative forms can be influenced by several factors, including inclination to substitute them with prepositional constructions with *in*, *an* + the Accusative Case, past competition between forms with bivocal and shortened (monovocal) grammatical morphemes, etc.

The locative case forms of declinable words exhibiting dual stress patterns are notably widespread across Southern Highlands region. Predominantly, these forms were observed more frequently in the southwestern and southern territories, accounting for approximately 60% of cases. However, the available material does not distinctly pinpoint an area where variability, as a phenomenon, is most intense compared to neighbouring subdialects. In the southwestern area of South Aukštaitian, often regarded as the centre of accentual variation of declinable words, the accentuation of locative forms does not notably differ from neighbouring subdialects.

Įteikta 2023 m. spalio 27 d.

VILIJA RAGAIŠIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

vilija.ragaisiene@lki.lt